

A VII. ÉS VIII. OSZTÁLYÚ KÖZÉPISKOLAI TANULÓK LELKI ÉLETE.

ÍRTA:

Dr. BITTENBINDER MIKLÓS.

KÜLÖNLÉNYOMAT A „DEBRECENI SZEMLE” 1930 NOVEMBERI (9.) SZÁMÁBÓL.

DEBRECEN, 1931.
VÁROSI-NYOMDA

(KAPHATÓ A SZERZŐNÉL: BUDAPEST IX., KÖZRAKTÁR UTCA 12. B. IV, 5.)

A VII. ÉS VIII. OSZTÁLYÚ KÖZÉPISKOLAI TANULÓK LELKI ÉLETE

A 17. és 18. években jön létre a középiskolai tanulóknál a kiegyenlítődség a belvilággal és külvilággal szemben való állásfoglalás, az önértékelés és az idegen értékelés között. Ez a korszak az utolsó átmenet az ifjúkorból a férfikorba. Ha ennek a lelkiületnek szellemi képébe új vonás, vagyis olyan, amely az előbbi fejlődési fokokon, az I. III. osztályúaknál és a IV.-VI. osztályú középiskolai tanulóknál nem készült elő, nem is lép, azért mégis sajátos átmeneti jellege van. Amíg a tanuló önmagát értékeli legtöbbször, amin! ezt a IV.-VI. osztályú teszi, igazi közösségképzésre nem képes, mert ehhez az szükséges, hogy önmagát feladja, vagy legalább is odaadja. Amíg túlnyomókéig a belvilágra van beállítva és csak az önalkotta értékeket ismeri el, mint a IV.-VI. osztályú tanuló, nem képes más értékeket helyesen megérteni, elfogulatlanul értékelni, átvenni, továbbfejleszteni. Amint a tanuló egészséges és normális fejlődése érdekében szükséges volt a kizárólag érvonatkozó álláspont, a külvilági tények fantasztikus alakításának feladása; amint szükséges később a tisztán tárgyi külvilági felfogástól, majd a szülői eszménytől és a hagyományos értékektől való elválás, épúgy szükséges a külvilág birtokbavétele, az egyéni és az emberi érzés végcélja: a közösségképzés, a fajfenntartás, az emberi kultúrközösséggel együtt a kultúrafenntartás és továbbfejlesztés érdekében, hogy a középiskolai tanuló a túlzott öntükrözéseknek, önértékeléseknek, belvilággal való foglalkozásnak véget vessen. A tanuló a külvilágba van és lesz beállítva, nem veszhet el tehát számára tartósan és véglegesen, saját lelki fejlődése, teljessége, befejezettsége, szóval érettsége kára nélkül. Be kell tehát fejeznie harcát a külvilággal és önmagával, a világnézetéért folyó küzdelmet; ki kell békítenie önmagát, énjét a világgal. A legtöbb középiskolai tanulóknál ez a kibékülési folyamat a 17. és 18. években végbe is megy és épen ebben van ezen évek értelme.

A IV.-VI. osztályú középiskolai tanuló a legkülönbözőbb célok és értékek között ingadozik. Még nem találta meg az ön- és idegen értékekkel szemben a biztos és helyes mértéket. Minden értékírányt lehetségesnek és alkalmasnak lát legalábbis átmenetileg jövő életalakításához. Minden érték előtt, ha élettartalom. Végérvényesen nem tud és nem akar dönteni. Vannak tanulók, különösen leánytanulók, akik tudatosan maradnak meg sokáig a homályosság és bizonytalanság állapotában, hogy ezzel a döntést mennél későbbre halasszák. Az ingadozás és halogatás oka nemcsak a biztos értékmérő hiánya, hanem egész lényük egységtelensége, szaggatottsága, az alacsonyabbfokú nemiség és a túlfeszített eszményi rajongás közötti ingadozás, a fejlődésbeli akadályozóttság, az ösztöneleszavarádások, a gondolkodás és érzés új képességei-

nek jelentkezése és érvényesülése, melyek átmenetileg uralkodó jelentőségre tesznek szert, hogy azután a későbbi más képességek előretörése következtében megint egészen háttérbe szoruljanak.

Kétségbevonhatatlan, hogy ez a bizonytalanság, ingadozás, tapogatózás, értékkeresés, a legkülönbözőbb lehetőségek kipróbálása a fejlődés szempontjából mélyen indokolt és szükséges. Ha a tanuló mindjárt a legelső értéknek és másnemű eszménynek, amellyel találkozik, teljesen és véglegesen odaadná magát, úgy a legritkább esetben lenne lehetséges és sikertülne a magasabb, tökéletesebb egységben való összeolvadás. Ha az áthagyományozott szilárd kultúrformákat minden kritika nélkül azonnal átvinné és azokban, mint a felnőttek, megmerevednék, akkor sohasem emelkedhetnék ki környezetükből s így lehetetlenné válnék minden kultúrfejlődés. Viszont a próbálgatás sem tarthat egész életen keresztül, mert akkor sohasem érnék meg, sohasem alkotna közösséget. Mindig csupán magából akarná felépíteni a kultúrát, tekintet nélkül a múltban alkotottra és elértre. Vannak ugyan olyan emberek, akik a fejlődéshez szükséges tojásbéjat egész életükön keresztül magukkal cipelik. Ilyenek az örökös rajongók, akik minden új érték iránt lelkesednek, az örökké nagy és eszményi terveket kovácsolnak, de azokat soha meg nem valósítják, az örökké agglagények és nőgyűlölők, akik sohasem találnak maguknak megfelelő leányt, a kacér vénleányok, akik meg vannak győződve ellenállhatatlanságukról. Az ilyen felnőtteket azonban nem tekintjük teljesen éretteknek. Mindig van valami neveléses bennük. Fogycékkosságuk miatt a normális végcélhoz nem juthatnak el. A helyes fejlődésment a következő: Az izgatottság, a viharos felindulás után megnyugvás áll elő. A nyugtalan, bizonytalan ingadozás, keresés, válogatás után létrejön a belső, viszonylagos nyugalom, valamelyik értékirány előnyben részesül. A különböző irányokba törekvő képességek, értékéretetek, értékakarások bezárulnak, összefonódnak egységes, határozott irányú célösszefüggésbe. Az értékakarás alapiránya egy meghatározott életformába öntődik. Persze ez nem megy végbe egyik napról a másikra. Sokáig tart, míg a célbiztos, zárt személyiség kialakul. Az érés zűrzavaraiból meg kell találni a helyes utat, amely jövő élete számára alkalmas, személye részére járható, mintegy ki van neki jelölve. Ezért mondtuk, hogy ezek az évek folytonos, fokozatos átmenet a felnőtté válás felé. A gondolkodás és akarás, az érzés és értékelés folyton tisztul, míg a lét alapformája kialakul és megszilárdul. Elválik a 14-16 éveseknek a lelki értékekre való tisztán személyi beállítástól és óvatosan fordul a tisztán tárgyi felnőtt-irány a hasznosság és a tudományos érték felé. E beállítás felé nem közvetlenül halad a tanuló, még akkor sem, ha lelki struktúrája tárgyi vonatkozású, hanem az esztétikai értékirányon keresztül, amely a 14-16 évesek személyi beállításához közelebb áll és a legsimább átmenetet teszi lehetővé az ennek a külvilággal való összeolvadásához. Az *esztétikai idealizmus* a legjellemzőbb vonása a 17-18 éves egészséges, természetesen érző, el nem romlott középiskolai tanulóknak.

Az esztétikai értékekkel való foglalkozásnál vagy az egész világ túláradó megdicsőítéséről, vagy pedig a természet és a művészet szép-

ségeinek nyugodt felismeréséről van szó. De mindenképpen a külvilág tété irányul, vagyis új beállítottság, sőt ellentétes a 14-16 éves tanulók befeléfordultságával szemben és elősegíti a külvilág birtokbavételét, a belvilág és a külvilág kibékülését. Ennek a szellemi változásnak és átalakulásnak három indítóoka van: 1. a gondolkodási képesség továbbfejlődése révén a saját érzésvilág felett való uralom visszanyerése, 2. a természet és a művészet szépségei felett való öröm és élvezet képességének felébredése és kialakulása, 3. a szellemi szeretet képességének kifejlődése. Mind a három ösztönzés ugyanabban az irányban hat: a tanuló az érzés zavaros és indulatos karmaiból kiszabadul és kialakul a nemes tisztaságú, rajongó tanuló alakja, aki az emberiség szellemi magaslatain érzi jól magát, aki csak a legtisztább magaslati levegőben tud élni, aki az egész emberiséget eszményképe szerint igyekszik alakítani, aki az első szerelem boldog álmodozásában az egész világot rózsás megdicsőítésben látja. Persze később, az élet meredek, éles szirtjein és nyirkos, dohos mélységeiben ezek az eszmények eltörnek, vagy elsorvadnak. Idővel elhomályosodik a nagy és tiszta, a nemes és felséges. A rózsás fátyol elszakad. Bár az ifjú lelke szakad meg közben, lassankint hozzászokik a józan, hideg, rideg valósághoz. A kijózanodás, az ellaposodás, a megmerevedés előbb-utóbb bekövetkezik, de a 17-18 éves tanulót még legtöbbször tiszta, világos, virágos levegő veszi körül, vagy legalább is olyanak látja és az után vágyódik, azt keresi és teremti meg.

Mikor a középiskolai tanulók képesek lesznek absztrakt gondolkodási folyamatokat végrehajtani, nagy összefüggéseket áttekinteni, más emberek jelentőségét megérteni, a kultúrincsek értékét felismerni és használni, akkor kezdik csak önmagukat helyesen látni, megérteni és értékelni. Saját teljesítményeiket összehasonlítják nagy szellemek műveivel, tetteivel. Rájönnek, hogy saját alkotásaik nem tökéletesek; hogy az akarás és a végrehajtás közötti ellentétet csak képzeletük hidalta át; hogy új értékek alkotása az eddigi kultúrvívmányok ismerete és felhasználása nélkül lehetetlen, hogy ők maguk, munkáik, tetteik, épúgy, mint minden emberi és természeti élet valamennyi ténye és jelensége, egy nagy okozati összefüggésbe van beleszöve; hogy az előfeltételek nélküli értékelés egyoldalú és ki nem elégítő. A IV. -VI. osztályú középiskolai tanuló azt képzeletben magáról, hogy a felnőttekkel már teljesen egyenjogú, sőt azok felett áll, a VII. VIII. osztályú tanuló belátja, hogy még nem felnőtt, nem érett, nem kész.

Ezt az aránylagos önuralmat lényegesen megkönnyíti az egész esztétikai és eszményítésre törekvő beállítás, amely minden alacsony és közönséges, minden durva nemiséget és érzékiséget utálattal elutasít. Míg a IV. VI. osztályú középiskolai tanulóknál előfordul szörványosan az önkielégítés, amelyet végeredményben mégis csak bűnnek minősítenek és épen azért a lelkiismeretfurdalás súlya rájuk nehezedik, addig a VII. -VIII. osztályú tanulóknál több az önuralom, melyet saját erejüknek tulajdonítanak és ez, önérdemnek minősítve, felemeli őket. Ha szerelmesek lesznek ebben az időben, akkor persze a tiszta, magaslatos, kedvélő lény nemesítő és felemelő hatásának tulajdonítják a válto-

zást, erkölcsösségüket, makulátlanságuk újjászületését. Az ő érdeme minden jó, szép és nemes. Mindamellet érzik, hogy szükségük van még nemesedésre és tökéletesedésre. Törekcszenek is magukon csiszolni, önmagukat nevelni. A felnöttek erőszakos nevelését és gyámködását nem szívcsen fogadják ugyan, de örömmel és készcséggel veszik, fogékonyak és hálásak az íránt, ha megtanítyják az önnevelés módszeres eljárásaira és titkaira.

Miután fiatalabb éveikben meggyözödték a felnöttek tökéletlenségeiről, nem érezték szükségét mintaszerű személyiségeknek, tekintélyeknek, akiknek feltétlenül és ellenmondás nélkül alá kellene magukat vetniök. A személyi eszmények elhalványodtak. A középiskolai tanuló, ezek után, kezdetben maga alakított meglehetőcs absztrakt ideált a szabad és nemes emberiségről, melyet szeretne életében megvalósítani. Jó, nemes, segítö ember szerelne lenni. Nem is marad meg a pusztavágnál, egy távoli és elérhetetlen eszmény csupán képzeletbeli megalkotásánál, hanem törekszik is valóban azzá lenni és képzeletében máris tiszta és fényes égi magasságban éli.

Alapjában véve azonban a VII. és Vili. osztályú középiskolai tanuló nem lázadzik az állam, az egyház, a társadalom által felállított tekintélyek -legalább is külsöleges — elismerése ellen. Belátja, hogy minden társadalomban rendnek kell lennie, ha lenni akar maradni ; hog' egyeseknek parancsolni és a többieknek alkalmazkodniuk és engedelmeskedniök kell, ha nem akarják, hogy a közösségek felbomoljanak a vak önkénybe, törvény- és szabály nélküliségbe. De ez az elismerés és alkalmazkodás nem terjed ki belső életükre. Belsőleg szabadoknak és függetleneknek érzik magukat. Ha nyitva is vannak észokok számára, ha ellenkező nézeteket is érvényesülni engednek, anélkül, hogy az illetöket ostobáknak minösítenék, az idegen meggyözödécsket mégsem engedik erőszakosan magukra erőltetni, még az olyan személyektől sem, akikkel különben tisztelnek és szeretnek. Cselekvésük számára a legvégsö döntést a maguk számára tartják fenn. Ez a hit saját belső szabadságukban persze gyakran, söt talán legnagyobbbrészt öncsalás, hiszen tudjuk, hogy még az érett és tapasztalt, söt kiváló emberek cselekvései, nézetei, határozatai sem egészen függetlenek környezetüktől, a koráramlattól, kiváló kortársak, söt sokszor egészen jelentéktelen személyek befolyásától és állásfoglalásától. Xem is az önítélet helyességéről beszélünk, hanem csupán azt állapítjuk meg, hogy mit tart a középiskolai tanuló vélt szellemi és akarati függetlenségéről.

Mennél kevésbbé képes a tanuló a tekintélyeket elismerni, mennél inkább vágyódik saját ítéleteit követni, annál erőcsbben törekszik a tudás tiszta forrásáig lehatolni. Az eszményrajongást, mely néha egyetlen ember égi magasztalásában nyilvánult meg, a VII. és VIII. osztályú középiskolai tanulóknál felváltja az ember- és tudáséhség. Feltámad a szükségérzet, mennél több érdekes és jelentös embert megismerni. A saját élményeivel való foglalkozás helyett a legkülönbözöbb ismeretanyagokkal való foglalkozás léj) előtérbe. Feltámad, a vágy és képesség minden elérhető kultúrérték megismerésére és megközelítésére. Van olyan tanuló, akit egészen fausztii vágy tölt el az emberi tudás

egész területe után; aki minden területen úttörő akar lenni. Mindez persze ismét csak átmenet, vágy és álmodozás, mert a középiskolai tanuló, aki ezekben az években már nem játszik, nem felületes, hanem mindjárt a mélybe hatol, igen hamar belátja törekvéseinek lehetetlenségét. Hogy mindezek ellenére ilyen távoli és magas célokat tűz ki maga elé, még mindig szokatlan értékekre való beállítottságát bizonyítja, amelyek felé szellemi szeretettel, esztétikai vággyal, gondolkodásbeli tökéletesedéssel, szóval lelke egész bensőségével közeledik. Bizonyítja még lobogó, fiatalos dacát, a belső értékből fakadó lendületének még meg nem tört lökö erejét a magasztos nagy dolgok iránt.

Mert az erkölcsi megtisztulás, az eszményi értékek felé újból való foidulás, az önuralom képessége, a homályos ösztönök rabszolgaságából való felszabadulás nagy erőérzetet és boldogságérzetet kölcsönöz a középiskolai tanulónak. Felül érezve magát, kibékül a világgal. Mindent rózsás világításban lát. Örül a világ, a vidék, a művészet szépségeinek, melyeket boldogan vesz birtokba. Megittasodva szívja magába a szépséget, azzal megtelik, megtisztul, megfinomodik, megerősödik, megnyugszik, felemelkedik. Az élvezet boldogságérzetet, életörömet fakaszt. A III.-IV. osztályú középiskolai tanulók visszahúzódnak könyveikhez, mélyek kielégítik kíváncsiságukat, vagy fantasztikus kalandokban gyönyörködnek. Az V.-VI. osztályú középiskolai tanulók azért mennek kirándulni, hogy megszabaduljanak a fegyelemtől, hogy szabadsághoz jussanak, vagy sportterdeklődésüket, szükségleteiket kielégíthessék. Csak a VII.-VIII. osztályú középiskolai tanulók kerülnek személyi vonatkozásba a természettel. A természet, a táj, bizonyos érzelmi hangulat kifejezőjévé válik, az erő, a szépség, a tisztaság, a harmónia kifejezőjévé. Az esztétikai beállítottság néha odafajul, hogy a táj-szemlélet szinte festői képpé válik, különösen az lírikusoknál. A természethez való viszonyban, — az esztétikai szemlélésmódon kívül, — erkölcsi színezet is érvényesül. A hegyek és erdők között, a vizek mellett, a virágos mezőkön való vándorlás bensőséges, tisztító, felemelő, magasztos érzelmeket kelt. A tanuló sokszor kimenekül a városból, otthonából, amely nem képes kielégíteni nagyra és eszményire törekvő szükségleteit, a szép, tiszta, napsugaras vagy árnyékos, virágos, zöld, üde, ózondús, szabad levegőben és ég alatt felüdül, megtisztul, megtalálja önmagát, belső harmóniáját, eszményeit, — kielégül és megnyugszik.

Az esztétikai idealizmus persze a művészetekkel való foglalkozásra is készíti a középiskolai tanulót. Különösen jellemző ezekre az évfolyamokra, hogy a tanulók, még ha nem zenészek is, a művészetek között a legtöbbre a zenét becsülik. A nagy komponisták és a geniális virtuózok előtt rendesen áhítattal hajolnak meg. A zenének ez az előtérbe lépése azzal magyarázható, hogy azt a legmagasztosabb gondolkodás, érzés, cselekvés legközvetlenebb lényegkifejezésének lehet minősíteni, továbbá azzal, hogy a zenei alkotások utánérzése a legkönnyebben és leginkább engedi meg a szép és magasztos érzésekben való dúskálást, amire a VII. és VIII. osztályú tanulók hajlamosak. Még a nem muzikális, vagy a kevésbé muzikális tanuló is törekszik a klasszikus zene megértésére és a szórakoztató zenét túlságosan laposnak és közön-

ségesnek minősíti, amely nagy igényeit nem elégíti ki. A zene után az irodalom (költészet) és a festészet ragadja meg és bilincseli le, míg az építészettel és a szobrászattal kevésbé tud belső viszonyba kerülni. A külső hatások ugyan elősegítik, de alapjában véve belső lelki erők és szükségletek fejlesztik ki a művészetekkel szemben való állásfoglalást, melyeknek nemcsak tartalmát, hanem formáját is méltatják, főleg az érzelmek és a szenvedélyek mélységét és igazságát, a költői alakok életközelségét és valóságát. A kalandos, a fantasztikus, a hősies, a szertelen elveszti érdekességét. A romlatlan, természetesen érző, gondolkodó, élő ifjúság kedvenc költői a szépről, a magasztosról szóló romantikusok, akiknek eszményi életfelfogása és életmódja megfelel lelkes alaphangulatuknak. Különösen kedvelik azt a regény- és novellaköltészetet, amely mélyebb kedélyeletről szól.

A természettel való érintkezés, a táj hangulatok élvezése, a műremekkel való foglalkozás azonban nem elégítik ki teljesen a középiskolai tanulók lelkét, mert ebben a korban ébred fel a szellemi „szere-tetre” való vágy és képesség is. Saját énjét másnak odaadni, mással közölni nem mindig sikerül, mert nem mindenki talál önfeláldozásra alkalmas párt. Túltengő élet-, erő-, boldogságérzetében ezért szent áhítattal más értékekre veti magát a középiskolai tanuló, amelyek pótolják számára a meg nem talált párt, akivel való szellemi egyesülés, feloldotta volna lelki feszültségeit. Ezért is fordul a VII. és VIII. osztályú tanuló a természetben és a művészetben kívül a tudományhoz és a valláshoz.

A világnézetért folyó küzdelem, az összvilágkép-alkotásra való törekvés ebben a még mindig átmeneti korban nincs lezárva. A VII. és VIII. osztályú tanuló kifejlődött gondolkodási képességeivel szükség-szerűen veti magát a legnehezebb filozófiai problémákra. Magaslati levegőt kívánó kortermészete miatt materialista világnézetet nem tud elfogadni. Ezért menekül, a nehézségektől elfáradva, csalódva, felzaklatva, a megnyugtató esztétikai idealizmusba és a vallási dualizmusba.

A IV.-VI. osztályú középiskolai tanulók sötét óráikban azon töpregenek, hogy van-e Isten, hogy lehet-e, kell-e hinni benne, hogy a tapasztalati tényekkel miképpen hozza összhangba Isten-hitét. — A VII.-VIII. osztályú tanuló rendszeren harmonikusabb, érettebb, bizakodóbb életigénylésével nem töpreng. Hisz az Istenben, igenli, amint igenli önmagát és az egész világot. Hiszen Istent harmonikus világában, természetében, művészetében megismerte, áhítattal és boldogsággal hajlik meg szerelme mindenható, nagy Teremtője előtt. A saját maga által megismert, elismert, szeretett Istent teljes tisztaságában, közvetlenségében, fenségében, varázsában, melegségében akarja bírni, megtartani. Nem akarja bírálni, értelmezni. Nem kíván még az egyház dogmáival sem foglalkozni, mert azok lelkében ismét feltámaszthatnák a beheggedt kétségeket a hit és a tudás között. Élvezi az egyház és a vallás szép szokásait és szertartásait, szimbólumait. Az egyházi művészet, zene, festészet, költészet főleg esztétikailag hatnak. Szépség, eszmény, megnyugvás után való sóvárgása eléggül ki. Az esztétikai idealizmus hatja át a VII.-VIII. osztályú középiskolai tanuló egész vallásosságát.

Hovatovább, ha nem válik tudományossá, gyakorlatiassá, az istenkultusz szépségkultusszá válik, Istent a szépség fogalmává és ősképvé alakítja, minden szépségben Istent látja, érzi, szereti. Tájban, virágban, fában, levegőben, műremekben, mindenben Istent élvezi, a természet, a művészet, a vallás, sőt a tudomány és az élet, szóval minden-minden esztétikai panteizmussá válik.

Az állammal és a társadalommal szemben való állásfoglalásban is érvényre jut az esztétikai idealizmus. A leánytanulók ugyan kevesebbet foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, azonban a VII-VIII. osztályú fiúk világboldogító eszmékkel vannak elfoglalva. A szabadság, a testvériség, az egyenlőség, a társadalmi, gazdasági, politikai rendszerek eszméit majd mind újra feltalálják. Egyesek Nagymagyarország visszaállításáról, mások a szociális kérdések megoldásáról, néhányan világbékéről álmodoznak. Mivel önmaguk eszményi gondolkodásuk és törekvésük, azt hiszik, hogy az emberek mind megnevelhetőek és boldogokká tehetőek, szegénységükből és nyomorukból, bűnbeesésükből nemtelen életmódjukból felszabadíthatók, csak komoly akarásra van szükség és minden lehetséges, mert a nép szellemi felemelésének, erkölcsösödésének, esztétikai nevelésének nincsenek akadályai. Giese szerint ezekben a világboldogító tervezetekben sok nemesi anarchizmus van.

Mindezek az értékek, melyekkel a VII.-VIII. osztályú tanulók foglalkoznak, háttérbe szorulnak, elhomályosodnak, elveszítik fényüket, jelentőségüket, ha az ifjú megtalálja legfőbb értékét, akinek odaadhatja összszemélyiségét, ha szeret. A szeretett személy minden értéket egyesít magában: szép és tiszta, igaz és jó, fenséges és szent, istennő, aki égi magasságban él, ment minden közönségestől és mindennapitól, az emberek közé a földre leszállt angyal, akinek lábai alatt, keze érintésére, beszédére, mosolyára, akaratára minden, de minden, még a kőszirt is, az egész világ és az egész élet boldogan virító kertté varázsolódik. Ő lesz minden gondolat, érzés és tett legfőbb bírója. Övé minden értelm. Kedvére minden gondolatnak és érzésnek tisztává és nemessé kell válnia, mert minden érzéki vágy megszenteltetésénél az isteni lényt. Épp ezért az ifjú szegyei és kerül minden tisztátalan gondolatot. Éterivé válik, hogy viszontszeretetre érdemes legyen. Ebben az értékátélésben érvényesül legerősebben a VII.-VIII. osztályú középiskolai tanulók esztétikai idealizmusa.

A szellemi szeretet és a nemi ösztön ebben a korban legnagyobb-részt még két különböző terület. A nemi érzés utálattal, szégyennel és bánattal van egybekötve, mert lealacsonyít és lehetetlenné teszi a tiszta lelkekkel való érintkezést. A nemi érzés elítélésében és megvetésében nemcsak erkölcsi, hanem főleg esztétikai szempontok, ízlések, törekvések vezetnek, mert a nemi érintkezést esztétikailag jelenségnek érzi. Élményében tudatosan alig játszik szerepet nemi ösztöne, legfeljebb szerelmének túlzásaiban és csendességeiben válik érezhetővé és szembe-tűnővé. Az első szerelem rendszeren megszakítja az érzéki ösztön ki-robbanását.

A szerelmes tanuló álmodozóvá, a világtól visszavonulóvá válik.

Folyton adni akar és a legnagyobb áldozatokra kész. A maga számára nem kíván semmit, sokszor még viszonszerelmet sem. Nem tud gyűlölködni, irigykedni, féltékenykedni a kedvezőbb helyzetben levő, vagy előnyben részesülő vetélytársára, sőt azt még nagyrabecsülni, vele barátságot kötni is képes, szeretetét arra is átviszi, csak azért, mert szerelmese azt becsüli, szereti. Ez az eszményi szerelem legnagyobb boldogságát abban találja, hogy szerelmesét boldognak tudja és ezért kész róla lemondani is, bármilyen fájdalmas legyen is az, csak hogy boldogságához hozzájáruljon.

Erre a legnagyobbfokú önzetlenségre és önfeláldozásra azonban még a legrajongóbb gyermek sem sokáig képes. Mivel azonban a szerelem öntudatlan és tudatos célja végeredményben a közösségképzés, a legtöbb hevesebb tanuló viszonszeretettel igyekszik kivívni magának és ezért az eszményi merengésből, szerelmese szemlélésének boldogságából, az epekedésből csakhamar a követelésbe csap át. A viszonszeretettel folyó ostromban meg akarja tudni, hogy szerelmese az igazi, az eszményileg keresett-e, vagy pedig nem neki való lény? Az első szerelem vége rendszeren óriási, keserves csalódás, melyet azonban a hullámzó lélek idővel mégis csak leküzd. A seb lassanként begyógyul, sőt nonsokára a kiolthatatlan, természetes ösztönvágyódás továbbkutatásra "kényszeríti. A tapasztalatokon megokosodva, most már óvatosabb, tartózkodóbb lesz, nem ragadtatja el magát annyira, az eszményítést nem viszi túlzásba. Szíve, lelke, látóköre most már kitágult. Nem ajándékozta minden érzelmét egynek. Többel foglalkozik, többet próbál egyszerre szeretni. Vár és figyel, hogy melyik szerelme lesz az igazi. Ezek az ingadozások, megtévesztések, ostromok, lelkiismeretfurdalásokat, kétségeket, önszemrehányásokat idéznek elő. Mindettől azonban senkisémet szabadulhat meg, még akkor sem, ha első szerelme az utolsó és az igazi is, ha tényleg mindjárt megtudja alkotni a várt és szükséges lelkiközösséget. Az esztétikai idealizmus lassanként elhalványodik, a kénytelen fejlődésből felváltja más értékek uralma és helyet ad az egészséges valóság szemléletnek és valóságérzéknek.

A gazdasági, a társadalmi, az önérdék, a felsőfokú testi és lelki megérés, a teljes életközösségképeség kialakulásának szüksége leküzdhetetlen akadályokat gördít a teljes odaadás és egyesülés elé. Ez a hosszú, fáradságos, sőt kínos várakozás dönti azonban el, hogy tényleg az igazi közösségről van-e szó, vagy pedig egy kihülésre és megszűnésre képes átmenetről, próbálgatásról, tanulmányról, fejlődésről. A kényszerít tartózkodás ugyan ólomsúlyként nehezedik arra a kevés tanulóra, aki mélyebben került bele és megrekedt az első állomásnál, de a normális, akaraterős, szellemi érdeklődésű, sportoló tanuló kilábol belőle, sőt lelkileg meggazdagodva, ételteljesebbé, emberibbé válik. A szellemi szeretet és a nemi ösztön kielégülése végeredményben összetartoznak ugyan, de ez csak a testi-lelki érés végcélja gyanánt, tehát annak befejeződése után jöhet létre. A 17-18 éves tanuló még nem érett meg teljesen se a faj, se a kultúra fenntartására, mert még nem jutott el a felsőfokú, hanem csupán a középfokú érettségig. A szellemi szeretet kifejlődése épúgy szükséges, mint a nemi ösztönélet uralt tehetségének

kialakulása, hogy azután a kettő egyesülve és egymást segítve végezhesse el hivatását.

Az esztétikai idealizmus elvégezte feladatát és funkcióját, létrehozta a középiskolai tanuló személyiségének középfokú érettségét. Kialakította a gondolkodás képességét, gazdagította és finomította az érzélemvilágot, helyreállította az akarat uralmát, megteremtette a bel- és külvilág harmóniáját, kibékítette az ön- és az idegen értékeket egymással, ami mind együttvéve józan gyakorlatiasságot eredményezett.

Az esztétikai erő irányítását és uralmát lassanként felváltja most már az az értékelő, amely a fejlődés folyamán kialakult életformában, az alapirányzatban a legjobban megerősödött. Spranger tudvalevőleg hat eszményi alaptípust különböztet meg, aszerint, hogy a személy lelki struktúrájában melyik értelem- és értékirány vált uralkodóvá. Az *elméleti ember* a tárgyra, az általánosra, az indokolásra, a rendszerezésre van beállítva. A *gazdasági ember* minden életviszonylatban a hasznossági szempontot látja, érti, valósítja meg: Az *esztétikai ember* lelki struktúrájának főereje a belső formáló erő, amely az objektív átélt szubjektív alakításával igyekszik lelki egyensúlyát megteremteni. A *szociális ember* legfőbb értéke az embertársai támogatásából fakadó öröm. A *hatalmi ember* saját lényének akaratát másokra kényszeríti, mert a hatalomgyakorlás, az uralkodás formáló képességével rendelkezik. A *vallásos embert* teljesen kielégíti a legfőbb értékélményből támadó öröm. Persze Spranger sémái csak némi eligazodásra és tájékozódásra alkalmasok és korántsem tökéletesek. Az élő emberek történeti jelenségformákkal és tulajdonságokkal vannak felruházva, amelyek az _előző és a környező szellemi életből fakadnak. Spranger tudja ezt és ezért két-két típus összekapcsolását ajánlja, vagyis komplex típusokat állapít meg, amelyeket két alapbeállítás összeszővése jellemez. Például: a jogász hatalmi és gyakorlati ember, a nevelő vallásos és szociális beállítású, a technikus elméleti és gazdasági irányú, stb. Az bizonyos, hogy minden komplikáltság ellenére, minden emberben, alapjában véve egy bizonyos értékirány uralkodik, ha forma, korok, környezetek szerint az különböző is.

Megállapítottuk, hogy a VII.-VIII. osztályú tanulók legjellemzőbb sajátysága az esztétikai idealizmus. Ez a kor és ez a lelkiállapot nagyjában, egészében megegyezik Spranger esztétikai létformájával. Tele van vágytalan, tiszta, szellemi nézéssel, lélekvandorlással, az adott és az elképzelt tárgyak, alakok, eszmények között, bizonyos adottságok tartalmának végtelenségig való kimélyítésével, a külső benyomások élvező öndaadásával, a külvilágnak személyi élményekben való feldolgozásával, szóval a lelkinézés, élvezés, a benyomások egészének átélése jellemzi a VII.-VIII. osztályú tanulókat, akiknek a gazdasági értékek iránt való gyakorlati érzeke csak lassan és fokozatosan fejlődik ki. Az embereket szabadon keresi fel és válogatja össze, másokkal való társulását nem célszerűségek, hanem eszmények irányítják. Nemi szerelmét idealizálja az erotika szellemi formájában. A szépség vallását követi. Esztétikai panteizmusba téved. Főcélja és foglalkozása énjének kiképzése, tökéletesítése, gazdagítása.

Bár az esztétikai a korszerű alapéletforma és irány, ez más értékekkel komplikálódik. Néni marad az uralkodó, hanem kapcsolódik és ezzel átalakul. A gyakorlati típusúnál luxusszeretetté, az elméleti típusúnál az általános eszme harmonikus előadásává, a hatalmi típusúnál az uralkodás tárgy- és pompaalakításává, stb. válik. Az esztétikai irány tehát csakis a fejlődés szempontjából szükséges és ezért *átmeneti jellegű*. Csak addig uralkodik, míg feladatát el nem végezte és a sajátos egyéni alapírányt ki nem fejlesztette, illetőleg amíg az ki nem fejlődött, meg nem erősödött annyira, hogy az uralmat átvehesse. Ha feladatának már eleget tett, háttérbe szorul, elgyengül, sőt ki is hal, rendesen beleolvadva a következő uralkodó életformába. Az esztétikai struktúrának és értékeknek feladata tehát a VII.-VIII. osztályú tanulót az önértéktől az idegen érték elismeréséhez, összekapcsolásához elvezetni. Hogy azután a sajátos egyéni életforma mikor kezd kialakulni és mikor válik uralkodóvá, az személyenként különböző. Mennél sajátosabb és erősebb az egyéniség, annál korábban bontakozik ki. Mivel a leánytanulók egyformábbak, a fiútanulók különbözőbbek, azért a leányoknál később, a fiúknál korábban jelentkezik ugyan, de a VII.-VIII. osztályú tanulóknál már elég éles körvonalakban észlelhető a típus struktúrája.

A VII.-VIII. osztályú középiskolai tanulók tehát ebben az esztétikai burookban fejlődnek ki és erősödnek meg. A legtöbb gyakorlati irányban fejlődik tovább, míg az elméleti, a társadalmi, a vallásos, a szociális értékirányú számszerint kevesebb. Az esztétikum gyengülésével megkezdődik a leszállás a lapos, józan nyárspolgáriasságba. A harmónia szeretete elveszti szellemi járulékait.

A kibékülés a külvilággal, a társadalommal, az állammal, a tudománnyal, a vallással, a gazdasággal hozza létre a középfokú érettséget, melyről az érettségi vizsgán tesz a tanuló bizonyosságot, amikor az előírt anyagot hagyományos formában, önértékeivel összekapcsolva fejezi ki.

Ebben a gyakorlatiasságban az eszmény kibékül a valósággal, hogy azután fokozatosan a puszta gyakorlatiasságba menjen át, vagy további szellemi tanulmányokban mentsen meg valamit eszményeiből. Az ilyen szükségletű és tehetségű tanulók a tudományos kutatásba, a művészi alkotásba, a vallásos hitvallásba, a szerelmi ábrándozásba, a politikai vezetésbe beleolvasztják esztétikai idealizmusukat, érzelmi, gondolati, akarati lendületüket, erkölcsi értékerőiket. Ezen hajlamuk és sajátosságuk már a középiskolában észrevehető.

A leánytanulók erős esztétikai beállítottságuk folytán művészi hajlamaikat és tehetségeiket cselekvéseikben és munkáikban élik ki. Az esztétikai burookban szociális létforma fejlődik ki. E két típus összeolvadása a VII.-VIII. osztályú leányok többségénél gyakori, mondhatnók normális. A szociális értékirányhoz még a gyakorlati érték szokott társulni. Mivel a női életcél az odaadó szeretet (legszebb megjelenési formája az anya), azért az esztétikai vonásnak a szociálissal és a gyakorlatival kell harmóniában lennie. A leánytanuló szerelmi, anyai, társadalmi hivatása felé fejlődik, mikor a tiszta tudományos értékekben nem talál elég lelkeséget, mikor nem veti magát az állami, gazdasági, technikai, politikai hatalom képességeinek kialakítására. A tudás, a

gyakorlati, a politikai hatalom, a szépség, a szociális érdek, a vallásos érték csak hivatása erejéig érdekli, azokat mindig alárendeli, feláldozza ennek, mert azok csak eszközök hivatása teljesítéséhez és sohasem válnak úrrá felette. Elfogult és kritikátlan azokkal szemben, mert figyelmét, lelki erejét, képességeit, egész személyiségét női feladatának megoldására koncentrálja.

Mindamellett a VII.-VIII. osztályú középiskolai leánytanulók gondolkozásbeli képessége, érzelmi tisztulása, akarati erősödése, esztétikai idealizmusa, erotikus szellemi közösségre törekvése, a külvilággal való kibékülése, középfokú érettsége, az önértékek megmentése a fiútanulókéval vetekszik, legfeljebb sajátosan felfokozódott a nőiességük, kevesebb az elméleti és hatalmi típusú, bár ebben az irányban is fejlettek és megfelelő alkalmat találva, kiélik ezt a tehetségüket is. A fiúk és leányok közötti cél- és formakülönbségek nemi sajátosságok és legtöbbször csak számszerű, árnyalati, arányossági különbségek, mindenképpen mutatják, hogy a 17.-18. években alakul ki a személyiség sajátos szellemi iránya és viselkedése, melyet megszab a lélek felépítése. Ezt az alapirányt a nemi és az esztétikai burok csak addig védi, míg az védelemre szorul. A burok szétpattan és lehull, ha a személyiség már eléggé megerősödött és külvilági életre képes. A középiskolai fejlődés végén a fiúk gyakorlatiasokká, a leányok szociálisokká válnak. Bár mindkettőnél vannak eltérések, ez a fiúknál nagyobb, a leányoknál kisebb. Az önállóak, a sajátosak, a magasabb értékekre törekvők mindkét nemből hasonlítanak egymáshoz. A szociálisan gyakorlati leány azonban nem gyötri magát tudománnyal, politikával, gazdasággal, hanem szerelmi és anyai hivatására törekszik, már csak azért is, mert ezt kívánják tőle és ezért elismerésben részesül, azonban a nosztalgia a többi érték iránt örökké megmarad lelkében és ha csak teheti, kielégítésére törekszik. A fiúk általában inkább válnak személyiségekké, jobban differenciálódnak, a leányok inkább hasonlítanak egymáshoz, homogénebbek, bár személyi alakulásuk különböző. A leányokban több a közös vonás. Mind hitves és anya akar lenni, mind önfeláldozó szeretetre vágyódik. Kevés kedvük telik az állami, a társadalmi, a gazdasági, stb. életben való részvételben, a tárgyi értékek birtokbavételében és értékesítésében, viszont könnyen oldják meg a szociális szereteten alapuló, hasznossági értékeket termelő, gyakorlati feladatokat, a segítséget, az életnek kellemessé, széppé, boldogítóvá alakítását, miközben azután hatalomra törnek. Elméleti tudásukat, esztétikai érzéküket, vallásos lelkületüket, gazdasági tehetségüket felhasználják a szeretett lényel való közösség alakításánál. A leány első szerelmi élménye egész életére sokkal mélyebb és végzetesebb hatással van, mint a fiúra, aki önállóbban jár a saját lábán, önzőbb, minden idegen értéket alárendel önértékének.

Mennél erősebb volt a középiskolai VII.-VIII. osztályú tanulók esztétikai idealizmusa, mennél fellengzőbb és eget ostromlóbb volt értékakarásuk, annál nehezebben megy végbe az eszményi világ kibékítése a rideg valósággal, annál keservesebb, ha az eszmények széttörnek az élet kútjainál. De ezeknek a csalódásoknak is megvan a fejlődési értékük, mert ez a küzdelem megtanítja a tanulót arra, hogy az ered-

ményekből és a távoli célokból a család és a nemzet számára megvalósítandó értékeset megtartsa, megmentse, felhasználja. Jellemüket élesíti, gazdagítja, finomítja, megacélozza, míg a legfőbb élet- és kultúrájukért folytatott küzdelmük közben erős, nemes, produktív személyiségek nem lesznek, akik ismerik erőiket és képességeiket, akik nem olvadtak meg az izzás és forrasztás közben, akik, ha felemelkednek a magasba, nem szédülnek el, nem buknak le, hanem lépésről-lépésre haladva, nyugodtan, biztosan képesek dolgozni a műveltség fenntartásán, emelésén, anélkül, hogy a tiszta, éteri magasságban elernyednének. Felemelt fejjel, sikert-sikerre halmozva haladnak előre, kivíván derekasságukkal a boldogító becsületességet és másoknak odanyújtván erős jobbukat, lelkük segítő ajándékát.